

Budapesti Levéltári Mozaikok

2024/12. szám

DOI: [10.56045/BLM.2024.12](https://doi.org/10.56045/BLM.2024.12)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2024/10/14/leveltari-mozaikok-105/>

NAGY JÁNOS

A régi Pest alig ismert várospolitikusa, Boráros János (1756–1834)

1834. október 15-én hunyt el a Pest város fejlesztésében kitörölhetetlen nyomot hagyott várospolitikus, Boráros János, városi tanácsos, bíró és helyettes polgármester. Ő javasolta először a Városliget mulató-, és pihenőparkká alakítását, a terézvárosi plébániatemplom építési biztosaként fáradhatatlanul irányította az építkezést, végrendeletében nagylelkűen támogatta a fiúárvaházat, a vakok intézetét és a dologház intézményét, felvetette a Rákosmező nemzeti emlékhellyé nyilvánításának gondolatát. Jelen írásunk Boráros János életpályájának kevésbé ismert vagy félreismert epizódjainak felelevenítésére vállalkozik.

Kulcsszavak: Boráros János, tanácsos, bíró, helyettes polgármester, városszépítés, oktatásfejlesztés, Városliget, terézvárosi plébániatemplom, Rákosmező, nagyszentmiklósi kincs, felvilágosodás, városi fiúárvaház, dologház, vakok intézete, bürokratizáció

1834. október 15-én hunyt el a Pest város fejlesztésében és szépítésében elvülhetetlen szerepet játszott várospolitikus, Boráros János. A várostörténeti és népszerűsítő irodalom szerint Boráros János javasolta először a Városliget mulató-, és pihenőparkká alakítását, a terézvárosi plébániatemplom építési biztosaként fáradhatatlanul irányította az építkezést, végrendeletében nagylelkűen támogatta a pesti városi fiúárvaházat, a vakok intézetét és a dologházat, valamint felvetette a Rákosmező nemzeti emlékhellyé nyilvánításának gondolatát is. Boráros további hivatali munkásságának eredményei, politikai szereplése és jótékonyosságának gyümölcsei még ennél is kevésbé ismertek a szakirodalomban és a mai közgondolkodásban. Jelen írásomban főként a Budapest Főváros Levéltárában található források és a korabeli sajtó segítségével szeretném Boráros János életpályáját felvázolni, kiemelve életpályájának kevésbé ismert vagy félreismert epizódjait.

1. kép. Donát János: Boráros János arcképe, 1822 (BTM Kiscelli Múzeum.)

A jozefinista hivatalnok: ifjúkor-, és pályakezdés Pest város magisztrátusában

Boráros János a Pozsony vármegyei Sikabonyból eredő, de Győr vármegyébe költözött ősi kurialista nemesi családból származott.¹ Apja a Győrből Pestre telepedett, itt polgárjogot nyert módos seborvos, Boráros Ferenc, anyja Molnár Rozália volt.² A Pozsony vármegye által főhősünk apja, Boráros Ferenc kérésére 1762-ben kiállított nemességigazolás szerint őst, Boráros Mihályt a sikabonyi nemesek közé 1667-ben iktatták be, majd maga a kérelmező tette át lakhelyét a Győr melletti Révfaluba.³ Boráros János görög származására való utalások nem

¹ Pálmány 2019. 1. kötet. 897. p.

² Simon 2013. 244.p.; Filkorn–Udvarhelyi 1977. 46. p.

³ MNL PML IV. 75.b B 43. A Boráros család. Szempc, 1762. július 29.

tekinthetőek többnek utólagos fikciónál.⁴ Az 1756-ban született János a piaristák pesti gimnáziumában tanult 1763 és 1771 között Ferenc nevű testvérével együtt,⁵ majd ügyvédi pályájára lépett. 1777-ben immár a Királyi Tábla hites jegyzőjeként szerzett pesti polgárjogot.⁶ Apja, Ferenc halálát (†1777) követően két testvérével, Ferencsel és Teréziával együtt tekintélyes vagyon örököse lett.⁷ Az 1781-ben kötött örökösödési szerződés szerint a belvárosi Hal téren emeletes ház,⁸ a Kecskeméti kapun kívül a Három Királyhoz címzett fogadó és a hozzá tartozó szőlő és kert, Rákoson két rét, a csepeli szőlőhegyen két szőlő, Szada határában egy préház és szőlő tartozott a hagyatékhoz.⁹

Anyagi gyarapodását elősegítették jól sikerült, a háztartáshoz tekintélyes vagyont hozó frigyei. A házak bérbé adásából, esetleg adásvételéből, az apjától örökölt külvárosi vendéglő bevételeiből, a szántók, a kertek és a szőlők műveléséből származó jövedelmek szerencsésen egészítették ki a csekélyebb hivatali járandóságait.¹⁰ Boráros első feleségét, Eleonora Strohmayert 1781-ben vezette oltárhoz,¹¹ akinek a kezével 1791-ben jutott jelentős városi ingatlanvagyonhoz. Ennek előzménye az volt, hogy anyósa, Elisabetha Strohmayr 1787-ben kelt végrendeletében általános örökösévé lányát, Eleonorát és annak férjét tette meg.¹² Első felesége 1796. február 22-én bekövetkezett halála után gyorsan újranősült, Eleonora Heüssl vette feleségül még ugyanazon év novemberében,¹³ akin keresztül Pest legbefolyásosabb, több generáción keresztül a belső tanácsban jelen levő nemes polgárcsaládjával, a Heüsslekkal és a Paschgallokkal került rokonságba.¹⁴ Apósa, Franz Heüssl 1777-től, anyósa, Eleonora (született Paschgall) testére, Anton Paschgall 1785-től évtizedeken keresztül volt városi tanácsos.¹⁵ Boráros a sógorával és sógornőivel, Heüssl (később Házy) Johann Nepomukkal, Teresiával és Annával 1806-ban lezajlott osztozkodás során két józsefvárosi házhoz, egy vizafogói szántóhoz és egy kőbányai szőlőhöz jutott hozzá.¹⁶

⁴ A szerzők tévesen a macedóniai Vorarosz városából származtatták a családnevet: Radó 1934. 19. p., Pásztor 1940. 63. p.

⁵ PMKL III.9.a 1. 1. kötet: Liber Juventutis studiosae.426., 448.p., 2. kötet: Liber juventutis scolasticae. 11., 27., 42., 53., 67., 86. p.

⁶ BFL IV.1202.a 40. kötet., 107.p. 1777. április 12.; BFL IV.1202.v 1. kötet., 447.p.

⁷ Boráros János későbbi hagyatéki eljárásából kiderül, hogy kiskorú testvéreinek is János lett a gyámja, így egyedül rendelkezett az apai örökséggel, Terézia (férjezett Jászy) még 1834-ben is felemlgette az őt megkárosító vagyonkezelését. Másik testvére, a katonatiszt Boráros Ferenc fiatalon és gyermektelenül hunyt el. Erre: BFL IV.1202.cc Test. a.n. 1831. Pest, 1836. április 30. Jászy Terézia levele a tanácshoz és Filkorn – Udvarhelyi 1977. 48. p.

⁸ A hagyaték gerincét anyai nagyapja, Molnár Lukács által 1759-ben vásárolt és Boráros János által 1781-ben megörökölt belvárosi ház (No. 567.) és a fent felsorolt tartozékai képezték. Előbbitől tulajdonosuk 1793-ban vált meg: BFL IV.1215.f 3. kötet., 272. fol.

⁹ BFL IV.1223.d IV. Boráros Ferenc hagyatéki ügye. 1777. június 16-i bizottsági jelentés.

¹⁰ A korabeli városvezető elit körében Szívós Erika mutatott ki hasonló több lábbon állást a jövedelmi források tekintetében: Szívós 1996. 13–14. p.

¹¹ BFL XV.20.2 A-121. Pest-belvárosi római katolikus házassági anyakönyv mikrofilmmásolata, 1781. február 21.

¹² BFL IV.1202.cc Test. a.m. 281. Elisabetha Strohmayr végrendelete. Pest, 1787. március 8. Az örökségből a végrendelet értelmében Eleonora lánytestvére, Maria Anna (férjezett Träger) mindössze 5000 forint értékű készpénzt hagyott. A hagyatékhoz tartozott egy belvárosi Posta (ma Régi posta utca) található ház, egy rét a Rákos mentén, egy-egy szántó föld a Vizafogón és Törökörön, továbbá a Terézvárosban egy ház, a Három Dob utcában és egy kert a Diófa utcában. Erre: BFL IV.1215.d 8. kötet, 7–8., 90.p. 1791. május 14-i bejegyzés és BFL IV.1202. g Miss. 2220. Pest, 1805. június 25. Joseph Ivancsik árszámtartó jelentése.

¹³ Filkorn–Udvarhelyi 1977. 48. p. és BFL XV.20.2 A-121. telercs. Pest-belvárosi római katolikus házassági anyakönyv mikrofilmmásolata, 1796. november 25.

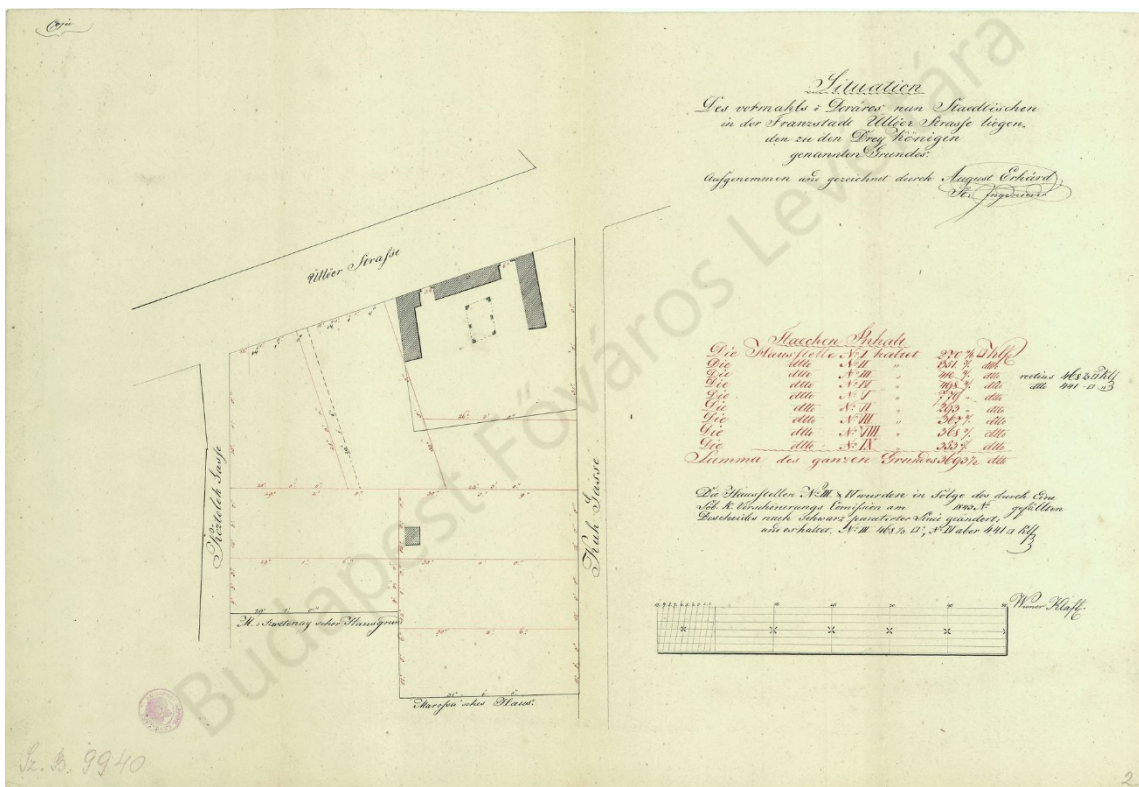
¹⁴ Eleonora Heüssl keresztelési bejegyzése: BFL XV.20.2 A-112. Pest-belvárosi keresztelési anyakönyv mikrofilmmásolata, 1767. december 6.

¹⁵ BFL IV.1202.a 40. kötet. 133.p. 1777. április 24., Schmall 1899. I. kötet, 221. p.

¹⁶ BFL IV.1215.d 12. kötet, 140., 365. p., 1806. február 23.

2. kép. Klöss György: A Hal tér 1890 körül (BFL.XV.19.d.1.07.164)

3. kép. Az Üllői és Köztelek utca sarkán állt Három Királyokhoz címzett ház és vendéglő, 1843 körül (BFL XV.17.b 311. SZB 9940.)

Boráros János a városi közéletbe az 1780-as években kapcsolódott be. 1783-ban választott polgár,¹⁷ 1785-ben Lányi József helytartótanácsos, királyi biztos jelöltjeként pedig a belső tanács tagja lett.¹⁸ Akkor került a magisztrátusba, amikor II. József várospolitikájának jegyében a királyi biztos több korrupt vagy előregedett tanácsnokot leváltott és az apparátus szakszerűbb működése érdekében több képzett és gyakorlott jogászt nevezett ki a helyükre. Az 1785. évi tisztújítás során bekerültek között voltak, akik nem is rendelkeztek a városban ingatlanulajdonnal, polgárjoggal, de ügyvédi gyakorlattal bírtak (Doloviczenyi Sándor, Muskatirovics János), míg mások pesti városi gyökerekkel rendelkező céhes iparos polgárok tanult fiai voltak (Boráros János, Sarlay József, Wittmässer Mátyás Tóbiás).¹⁹ Boráros kinevezésében az is szerepet játszhatott, hogy 1784-től Pest-Pilis-Solt vármegye helyettes adószedői tisztségét is betöltötte, tehát rendelkezett már közigazgatási gyakorlattal.²⁰ A II. József idején a tisztviselőkről készített minősítési táblák (*Conduit-Listen*) minden ügyben „hatékony” és „tevékeny” emberként jellemezték, kiemelték széleskörű nyelvtudását, hogy németül, magyarul, latinul egyaránt nagyon jól tudott, de szlávul is beszélt. Ezen túl 10 éves ügyvédi gyakorlatát tartották fontosnak kiemelni.²¹

Magisztrátusi tagsága hosszát tekintve valószínűleg rekordernek számít: haláláig, majdnem 49 éven keresztül volt Pest város tanácsának tagja. Jól mutatja óriási munkabírását, hogy halála után a tanácsnokként betöltött tanácsi biztosi feladatköreit, vagyis a céhek, ipartestületek és a kereskedőtestületek ügymenetét a magisztrátus részéről ellenőrző funkcióját hét különböző tanácsnok között osztották szét.²² Hivatali működése során feddhetetlennek bizonyult, annak ellenére, hogy 1806-ban Andreas Timberger jegyző panaszt tett ellene a bíraskodásban tapasztalt visszásságok miatt, ám a Helytartótanács által lefolytatott vizsgálat felmentette őt a vádak alól.²³

Hivatalnoki életút a felvilágosodás és a reformkor között

A II. József halálát követő első tisztújításon a városi autonómia sérelmét hangoztató polgárság a „kalapos király” által Pest élére ültetett és számos városfejlesztési projektben is tevékeny polgármestert, majd bírót, Hülf Bálintot – az ellene indított vizsgálat keretében – elmozdította a város éléről. Hülf jelölésből való kizárását követően került előtérbe Boráros János személye, akit a polgárság a királyi biztos által javasolt személyek közül 1790. június 2-án választott bírónak.²⁴ Boráros 1790 és 1807 között városbíróként, emellett Kregár Mihály polgármester hirtelen halála miatt 1803 és 1807 között, majd Fellner Benedek hasonlóan váratlan elhunytát követően 1827 és 1829 között helyettes polgármesterként szolgált városát.²⁵ Steinbach Ferenc pesti főbíró királyi ügyésszé való előléptetése miatt 1825/1826-ban – a következő tisztújításig

¹⁷ BFL IV.1202.a 46.kötet., 168. p. 1783. április 24.

¹⁸ BFL IV.1202.a 49. köt., 5. p. 1785. november 20.; MNL OL C 49. Civitatensia. 1792. f. 34., p. 7.

¹⁹ Bónis 1975. 169. p. és BFL IV.1202.a 49. kötet, 1785. november 20. 1–6. p.

²⁰ Úgy tűnik, hogy a városival párhuzamosan továbbra is megtartotta vármegyei hivatalát egészen 1790-ig. Erre: Schramek 2016. 31–32.p.

²¹ BFL IV.1202.c Int.am. 646/A. Az 1787. és 1789. évi Conduit-listák.

²² BFL IV.1202.a 230. kötet, 9274/1834. 1834. október 17. 191–192. p.

²³ BFL IV.1202.r Bécs, 1806. június 28. Andreas Timberger panasza Boráros János ellen.

²⁴ BFL IV.1202.a 65. kötet, 123. p.

²⁵ Schmall 1899. 178–179. p.

terjedő érvénnyel – helyettes bíróként is működött.²⁶ Boráros a korszak szinte minden országgyűlésén részt vett Pest város követeként 1790 és 1825–27 között, így ott volt az 1790–91., 1792., 1796., 1802., 1807., 1808. és 1825–27. évi diétákon.²⁷ Ezen felül 1808-ban a pesti polgárőrség ezredese lett, amely a polgári reprezentáción túl a napóleoni háborúk időszakában egyfajta önvédelmi-katonai funkciót is kapott a Habsburg Monarchia védelmében, noha a polgárőrök tényleges katonai bevetésére végül nem került sor. A polgári milíciák megszervezését az 1808. évi diéta tárgyalta és foglalta törvénybe: ennek eredményeként Pesten három zászlóaljnyi szürke- és vörösruhás gyalogságot, fél lovasszázadnyi huszárt és fél századnyi német lovasságot állítottak fel. A teljes, 2557 főből álló pesti polgárőrség egy ezredes parancsnoksága alatt állt, ezt a tisztet Boráros János viselte.²⁸

Gradus	Nomen	Alter	Quibus diebus natus	Qualificatio	Etiam et alia	Notae
Conduite-Liste de anno 1789.						
Königliche Hauptstadt Pesth.						
1.	H. P. Boráros	47.
2.	von Szegér
3.	von Siegel
4.	von Heuszel
5.	von Boráros	47.
6.	von Paschall
7.	von Dolowitz

4. kép. Boráros János az 1789. évi Pest városi minősítési táblázaton.
(BFL IV.1202.c Int. a. m. 646/A. Az 1789. évi Conduit-lista)

²⁶ Steinbach Ferenc 1825. április 22-én mondott le tisztségéről, amelyet a Helytartótanács jóváhagyásával ideiglenesen Boráros János vett át, mint legtöbb ideje hivatalban levő és e funkcióban már tapasztalt tanácsos, ám érdemben már nem sokat dolgozhatott hivatalában, mert még ugyanebben az évben Pest városa a diétára küldte követeként. Erre: BFL IV.1202.c Int. a.n. 2274. Schmall Lajos tévesen ugyanerre az időszakra Veidinger János nevezi meg helyettes bíróként művében: Schmall 1899. 178. p.

²⁷ Pálmány 2019. 1. kötet. 897. p.

²⁸ Schams 2022. 296. p., Molnár 1992. 106., 108. p.

Ha hivatali tevékenységét vizsgáljuk, akkor – a fenti jellemzéssel egyetértve – feltűnik Boráros munkabírása, lojalitása és sokoldalúsága. Mik is voltak főbb feladatai? Városbíróként rangban a második helyet foglalta el a polgármester után a magisztrátusnál, és többek között elnökölt az igazságszolgáltatási ügyekkel foglalkozó törvényszék ülésen is. A törvényszékhez kapcsolódó feladatai mellett a város második embereként a központi kormányhatóságok rendeleteinek végrehajtása, politikai természetű feladatok teljesítése is hatáskörébe tartozott. Boráros János 1790 nyarán a városi polgárokból megszervezett, a nemesi-rendi mozgalommal szemben ellenséges lövész-századok és Gabelhoffer pesti egyetemi könyvtárigazgató röpirata elleni hatósági nyomozásban is részt vállalt.²⁹ Az ország rendi elitje és az új uralkodó, II. Lipót közötti politikai kiegyezést követően az uralkodó által a nemesség ellen feltüzelt, fegyveres polgári fegyveres erő megléte nem csak szükségtelenné vált, hanem veszélyes is lehetett volna. A pesti lövészegyletet – amelyet a városi magisztrátus nemes tagjai kezdetektől fogva ellenségesen kezeltek – 1791 elején a városi tanács a kormányzervek ösztönzésre feloszlatta.³⁰

Mivel Boráros követként részt vett a korszak országgyűlésein, sőt az 1791. évi 67. törvénycikk által életre hívott adóüggyel foglalkozó országgyűlési bizottmány tagjaként az 1793-ig elhúzódó üléseken az itt elnöklő főherceg-nádor, Sándor Lipót közvetlen munkatársaként működött,³¹ így az ország politikai elitjének egy részével még közelebbi ismeretségbe került. Ennek is köszönhető, hogy a gyakran erősen túlzó beszámolókat készítő Martinovics Ignác Gotthardi Ferenchez intézett, 1792 áprilisában kelt besúgóí jelentésében Borárost a titkos „arisztokrata-jezsuita” összeesküvés résztvevői között, vagyis tulajdonképpen a konzervatívok közt sorolja fel.³² Boráros uralkodóházhoz való lojalitásához úgy tűnik, hogy I. Ferenc uralkodásának első éveiben sem fért kétség: a Habsburg-ház uralmára és a társadalmi rendre veszélyes könyvek felkutatására és elkobzására tiszténél fogva a városbíró kapott megbízást,³³ máskor Sándor Lipót főherceg-nádor a francia forradalom eseményeinek lázában égő pesti kávéházak megfigyelésére utasította.³⁴

A magyar jakobinus mozgalom tetőzése idején, 1794 nyarán a nádor parancsára megbízható polgárokból szervezett informátori hálózatot Pesten, akik a gyanús gyűlésekről és beszélgetésekről jelentettek neki.³⁵ A Sándor Lipótot a nádori székben követő József főherceggel is jó munkakapcsolatban maradhatott, amelyet az is bizonyít, hogy Baldacci gróf I. Ferenc császárhoz írt 1807. évi bizalmas jelentésében József nádor állítólagos titkos rendőrségének tagjai között több neves pest-budai értelmiségi és hivatalnok társaságában Boráros Jánost is megemlíti.³⁶

²⁹ Még az 1790–91. évi országgyűlés alatt Julius Gabelhoffer röpiratot adott ki, amelyben a polgárok általános hivatalképessége mellett érvelt: Eckhardt 1924. 159–160. p.

³⁰ Benda 2004. 260.; Mályusz 1931. 270–271. p.

³¹ Az 1792. március 12-én kezdődő ülésre szóló meghívó megmaradt irathagyatékában: BFL IV.1225. Boráros János bíró irathagyatéka. Buda, 1791. december 28. Sándor Lipót főherceg-nádort meghívója.

³² Benda 1957. I. köt., 678–680.

³³ A Helytartótanács 1794.szeptember 9-10-i megbízatására egy szerzetesrendek franciaországi eltörléséről szóló brosúra felderítésére utasítja: Benda 1952. III. köt., 43.

³⁴ Sándor Lipót I. Ferenc királyhoz 1792. december 3-i jelentése: Mályusz 1926. 573–574.

³⁵ Sándor Lipót főherceg-nádor 1794. augusztus 22-én bízta meg a pesti bírót ezzel a feladattal, amelynek során állítólag 40 polgárt szervezett be: Benda 1952. 3. köt., 57. p.

³⁶ Domanovszky 1929. 737–738. p.

5. kép. A pest-budai hajóhíd közelében álló Kemnitzer-ház, amelyben a korszak egyik leghíresebb kávéháza működött (Prixner Gottfried: *Von Kemnitzerisches Haus...* In: *Die Stadt Pesth und ihre Gegend, in Briefen von einem Fremden. Pesth, 1803.*)

Pest városfejlesztésében játszott szerepe

Boráros János elvülhetetlen szerepet játszott Pest városiasodásának előmozdításában. A mai Városliget területének sorsa különösen sokat foglalkoztatta. A szakirodalom szerint 1794-ben a mai Városliget néven ismert mocsaras-erdős, néhány évvel korábban tervszerűen fásítani kezdett terület, a Városerdő kikapcsolódást szolgáló közparkká alakítását indítványozta.³⁷ Ezen állítás levéltári forrásokkal egyelőre nem igazolható, viszont annyi biztos, hogy az ügyben helyszíni szemlére kiküldött Boráros János és Paschgall Antal javaslata nyomán költöztették el 1794-ben a Rókus-kórház mögött található városi epreskertet az akkori Városerdőbe, a régebbi telek eladása és itt egy új epreskert kialakítása révén.³⁸ Az áttelepítés lebonyolításában és az epreskert következő évtizedeinek történetében kiemelkedő szerepet játszott Boráros János, aki hivatali pályája során végig szíven viselte a kert és környezete fejlődését, amelyet a tanácshoz benyújtott jelentései, tervezetei is mutatnak.³⁹

A várostörténeti irodalom említi, hogy 1799-ben javaslatát megismételte és a munkálatokhoz megfelelő anyagi alap hozzárendelését kérte.⁴⁰ A Városliget történetében

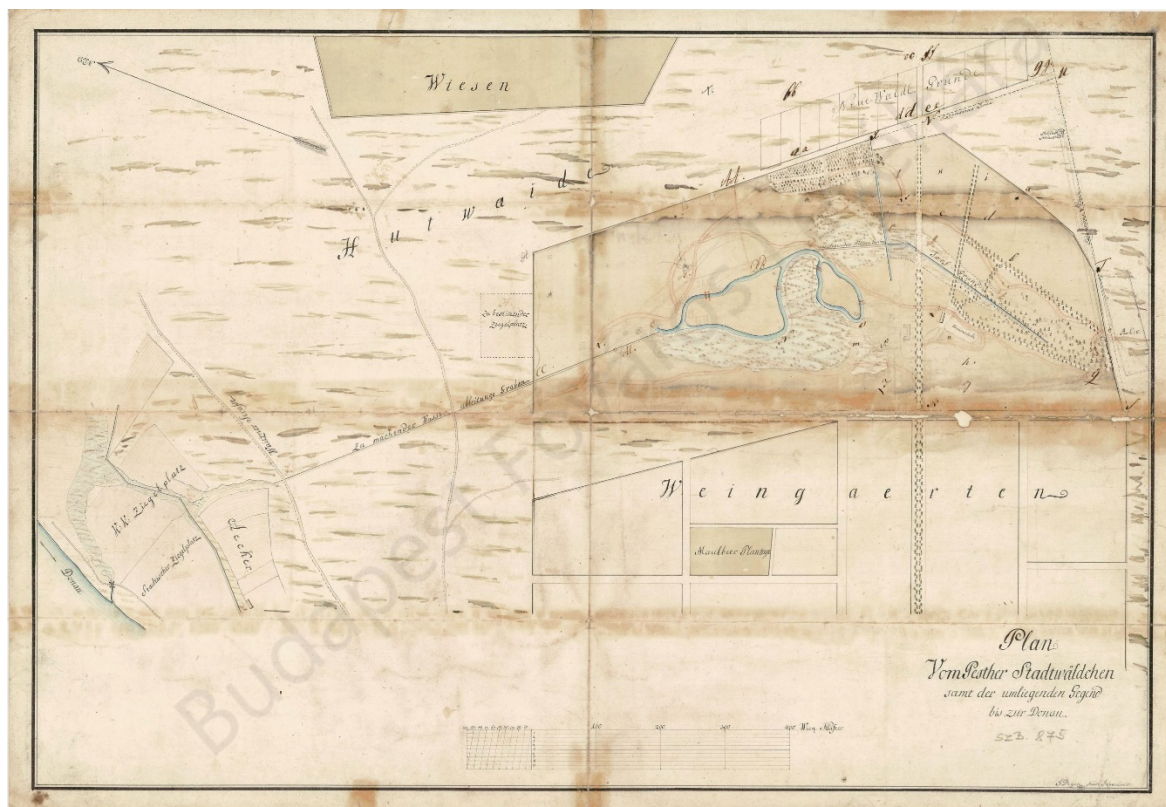
³⁷ Schmall 1894. 217. p., Thaly 1958. 37. p., Katona 2000. 54. p., Ligetfalvy–Majkó 2017. 9. p., Fatsar 2019. 35. p.

³⁸ BFL IV.1202.a 74. kötet, 56. p., 1794. január 15., 252–253. p. 1794. március 12., BFL IV. 1202. pp 9. tétel, 6. altétel, No. 4. Boráros János és Pasquall Antal 1793. december 27-i jelentése. Az áthelyezésről szóló tanácsi határozatot említi: Gárdonyi 1930. 153. p.

³⁹ Nagy 2022. 6–9. p.

⁴⁰ Schmall 1894. 217–218. p., Jakoby 1918. 113–114., 118. p.

valóban meghatározó volt Boráros János 1799. április 9-i előterjesztése, amelyben a Városerdő pihenő-, és mulatóhelyé való fejlesztésére, és az ide áthelyezett epreskert jobb művelésére tett javaslatot. Ehhez egy részletes terv elkészítését és anyagi források hozzárendelését kérte.⁴¹ A terület hasznosítását és a parkká alakítás munkáját végül nem a városi magisztrátus, hanem Batthyány József pírmas vállalta el, aki a liget területét 1799. július 1-től 24 évre haszonbérbe vette a várostól. A szerződés pontjainak megfogalmazásában és az átadás-átvétel lebonyolításában Pest város részéről maga Boráros János bíró is részt vett.⁴² Boráros a pírmas halálát követően örökösével, Batthyány Tódor gróffal szemben a szerződésben foglaltak betartatására is felügyelt, vagyis számonkérte a terv szerinti fatelepítések és építkezések elmaradását, valamint a gróf emberei által a polgárságtól szedett jogtalan vámokat. Végül a pesti polgárság a Városligethez való tulajdonjoga visszaperléséhez folyamodott a Batthyány-örökösökkel szemben, amelyet 1805-ben siker koronázott.⁴³ Az 1809-től a Szépítő Bizottmány kezelésébe került Városliget sorsának terhe már nem Boráros János és a magisztrátus tanács vállát nyomta, ennek ellenére tudjuk, hogy lokálpatrióta pesti polgárként főhősünk a Városliget fejlesztését 1818-ban kisebb összegű adománnyal támogatta egy megrendezett gyűjtés alkalmával.⁴⁴

6. kép. Degen Jakab városi mérnök térképe a Városligetről, 1812 körül.
(BFL XV.17.b 311 SZB 875.)

⁴¹ BFL IV.1202.h Rel. a.m. 2624/I. kcs. Pest, 1799. április 9. Boráros János jelentése a tanácshoz, 13–14. p.

⁴² BFL IV.1202.h Rel. a.m. 2624/I. kcs. Pest, 1799. július 8. Boráros János jelentése a tanácshoz (16–18. p.) és uo. IV.1202.a 87. kötet. 62. p., 1799. július 6.

⁴³ BFL IV.1202.h Rel. a.m. 2624/I. kcs. Pest, 1800. augusztus 30. Boráros János Batthyány Tódor grófhhoz (114–115. p.) és uo. 1803. szeptember 24. Batthyány-erdő szemléjéről szóló jegyzőkönyv. (209–220. p.), uo. Pest, 1805. március 23. A városi tanács Batthyány Tódorhoz (291–293. p.)

⁴⁴ BFL IV.1202.h Rel. a.m. 2624/II. kcs.

Boráros János Pest városszépítési- és rendezési feladataiba is bekapcsolódott József nádor révén, aki a Szépítő Terv kidolgozásának folyamatába és a Szépítő Bizottmány felállításának előkészítésébe vonta be.⁴⁵ A közhiedelemmel ellentétben Boráros az 1808. november 21-én megalakult Szépítő Bizottmánynak nem lett tagja,⁴⁶ csak a tanács által a városszépítés ügyében kiküldött, a szépítő terv részletes tartalmának elkészítésére és költségvetésének kidolgozására 1804. november 19-én kiküldött bizottmánynak.⁴⁷ Ennek a városi tanács által kiküldött bizottságnak az 1804. december 25-én jegyzőkönyve is Boráros János kézírásában maradt fenn,⁴⁸ ahol elvi döntést hoztak a Hild János által elkészítendő Szépítő Terv és költségvetésének elfogadásáról, illetve a főbb feladatokról.⁴⁹

Pest városa a területén alapított plébániák patrónusaként gondoskodott az itteni egyházakról, kinevezett tanácsi biztosa révén intézkedett a templomfelújításokról, építkezésekről, a kegytárgyak és eszközök beszerzéséről, a templom javára tett kegyes hagyományok felhasználásáról. Boráros János 1822-ig több évtizeden keresztül mind az öt pesti plébánia tanácsi biztosaként működött.⁵⁰ Az új terézvárosi templom építési felügyelőjeként 1801-től kezdve Boráros irányította a templomépítést és teremtette elő a munkához szükséges anyagi alapokat. Az új templom alapkövét 1803-ban tették le, a terveket a pesti tanács által preferált Kasselik Fidél építész készítette, a toronysisakok kivitelezésére, padok elkészíttetésére és a padló kövezésére 1811-ig kellett várni.⁵¹ Az építési biztos tett javaslatot a templomtérben az oltárok rendjének kialakítására, sőt a Szent Teréz-oltárkép elkészítésére is ő ajánlotta Joseph Schwartz városi iskolai rajztanárt.⁵² Ezt özvegy Scopek Ferencnének 1808-ban végrendeletileg tett 5000 forintos a Szent Teréz-oltárkép elkészítésére tett adománya⁵³ 1819-ben a szószéket készítteti el Dunaiszky Lőrinc kőfaragóval Joseph Schwartz tervei alapján.⁵⁴ Boráros János érzelmi kötődését mutatja ehhez a projektjéhez, hogy végakaratóban a templom alatt kialakítandó kriptát jelölte meg saját és felesége temetkezési helyéül, kikötve, hogy ott az utódok emlékeztetére emléktábla örökítse meg nevét és tisztségeit.⁵⁵

⁴⁵ BFL IV.1225. Boráros János bíró irathagyatéka. Buda, 1803. március 7. József nádor levele, 216–217. p.

⁴⁶ Katona 2000. 55. p. A Bizottmány tagságára az első ülés jegyzőkönyve: BFL IV.1207.a 1808. november 21. No. 1.

⁴⁷ A városi tanács erről József nádor 1804. november 16-i rendeletére válaszképpen döntött: BFL IV.1202. c Int. a.m. 8703. 3–7. p. Tagjai: Boráros János bíró, Vass József, Jagschütz telekkönyvi igazgató, Degen Jakab, Andreas Mittermayer szószól, Franz Xaver Wimmer, Thomas Kardetter.

⁴⁸ BFL IV.1202. c Int. a.m. 8703. 22–30. p.

⁴⁹ A bizottság 1807. december 27-i dátummal nyújtotta be jelentését a tanácsnak: Erre: BFL IV.1202. c Int. a.m. 8703. 8–9. p.

⁵⁰ Jellemző Boráros munkabírására, hogy a munkaköréhez tartozó plébániák felügyeletét 1822-ben öt különböző tisztviselőnek osztották szét: BFL IV. 1202.c Int. a.m. 6842. A terézvárosi templomépítés iratai. Pest, 1822. augusztus 17-i tanácsülési jegyzőkönyv kivonata. 886. p.

⁵¹ Szabó 2015. 7–11. p. és BFL IV. 1202.c Int. a.m. 6842. A terézvárosi templomépítés iratai. 538–542. p. Pest, 1811. február 4. Boráros János jelentése a tanácshoz.

⁵² Uo. Pest, 1810. február 15. Boráros János jelentése a tanácshoz. 420–422. p.

⁵³ Uo. Pest, 1810. február 15. Boráros János jelentése a tanácshoz. 420–422. p. Erre még lásd: Schoen 1938. 203. p.

⁵⁴ A szószék két tervezett változata és rajtuk az építési biztos aláírása: BFL IV. 1202.c Int. a.m. 6842/II. A terézvárosi templomépítés iratai. 718–719., 724. p.

⁵⁵ BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831. Pest, 1832. szeptember 8. Boráros János végrendelete. 1.pont.

7. kép. A terézvárosi plébániatemplom homlokzatának Kasselik Fidél által készített és 1809 januárjában jóváhagyott tervrajza. ([BFL IV.1202.c Int. a.m. 6842. 412. p.](#))

A pesti nemzeti iskolák igazgatója

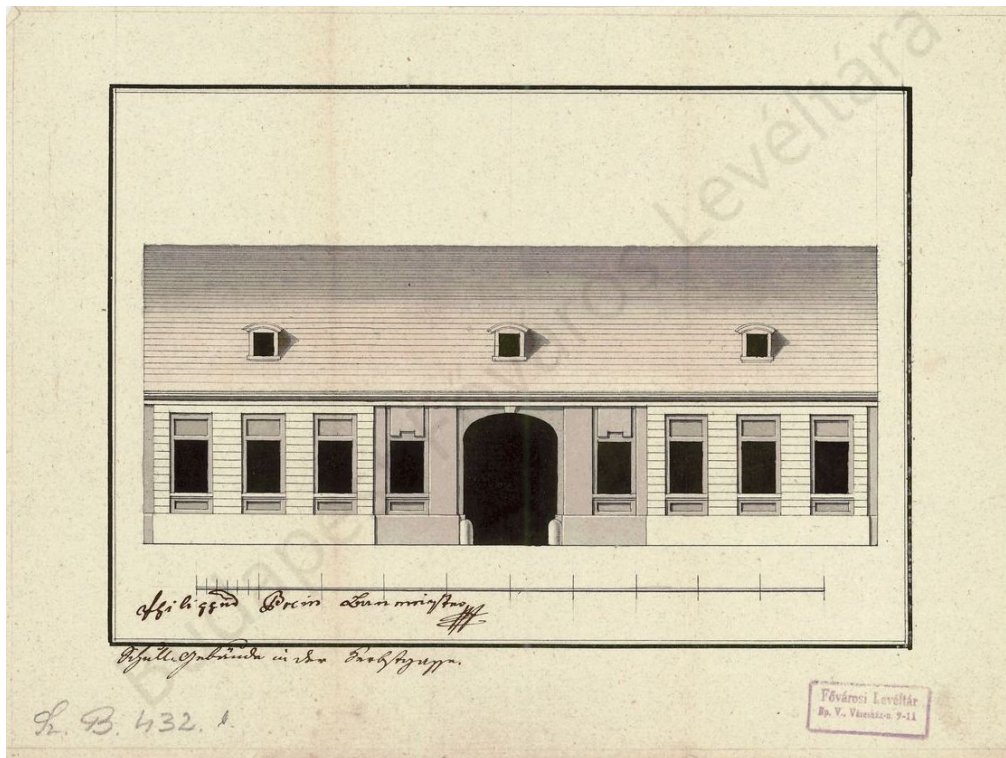
Boráros János 1803-tól az elhunyt Kregár Mihály polgármester utódjaként a pesti nemzeti iskolák főigazgatói tisztét töltötte be: az ő feladatkörébe tartozott a városi fenntartású elemi-, és normáliskolák építésének-, fejlesztésének előmozdítása, szakmai felügyelete.⁵⁶ Az 1777. évi oktatásügyi rendelet (Ratio Educationis) rendelte el egy új iskolatípus, az elsőrendű népiskola, más néven a normál vagy nemzeti iskolák létrehozását. A városokban létrejött iskolákban a tanulmányi alap finanszírozásával, a magisztrátus felügyelete alatt (a hitoktató mellett) 2-3-4 tanítót és egy rajztanárt kellett alkalmazni. Pesten négy osztályban 3 tanító és egy segédtanító oktatott, akik a továbbtanulásra készítették fel a polgári, nem egy esetben nemesi származású tanulókat.⁵⁷ Boráros 1803-ban szerepet játszott a piarista gimnázium melletti, a város költségén újonnan épült és üzemeltetett Kötő utcai normáliskola felépítésének befejezésében és berendezésében.⁵⁸ Az épületegyüttes korábban kiválasztott építészét, Andreas Sambellit állítólag Boráros befolyására mellőzte a magisztrátus. Ennek és a helytartótanácsi rendelkezéseknek köszönhetően a normáliskola felépítésére a terézvárosi templom mestere,

⁵⁶ BFL IV.1202.c Int. a.m. 4389.

⁵⁷ Simon 2022. 2., 6. p., Kosáry 1983. 456–457. p.

⁵⁸ BFL IV.1202.c Int. a. m. 4389. Boráros János városbíró Pest város Tanácsának. Pest, 1803. augusztus 23. Idézi: Simon 2022. 11. p.

Kasselik Fidél kapta meg a megbízást.⁵⁹ Az ő igazgatósága idején épült fel 1810-ben az Ősz utcában a józsefvárosi elemi iskola Brein Fülöp tervei alapján.⁶⁰

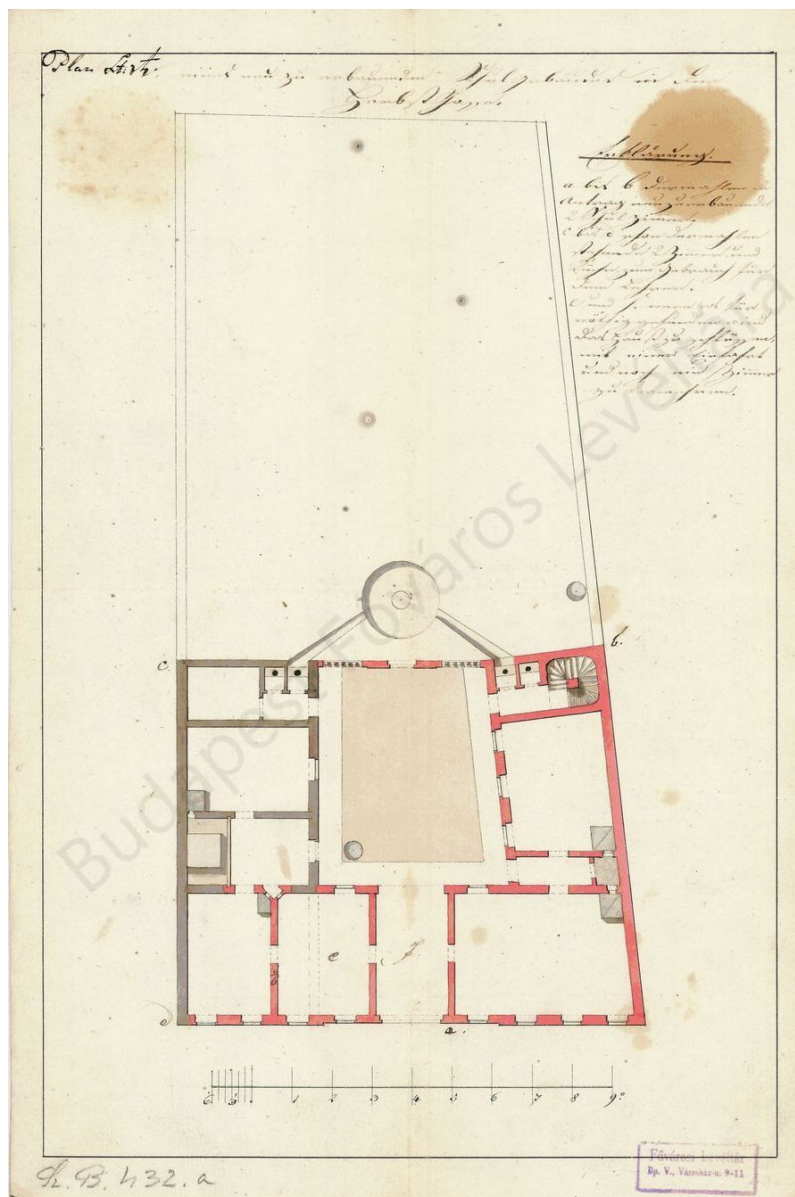
8. kép. A józsefvárosi elemi iskola épületének Brein Fülöp által szignált homlokzatraja. (BFL XV.17.b 311. SZB 432.)

A főigazgató rendszeres látogatója volt az év végi iskolai vizsgáknak, ahol évtizedeken keresztül saját költségén számos ajándékot osztott szét a szorgalmas diákok között. A reformkorban felvirágzó sajtó gyakran tudósít arról, hogy több száz fő (1806-ban 508, 1816-ban 383) számára biztosított jutalmakat, főként könyveket, ráába foglalt szentképeket, amelyekből a külvárosi iskoláknak, sőt leányiskolai tanulóknak is jutott.⁶¹

⁵⁹ Friedreich 1913. 57. p.

⁶⁰ BFL IV.1207.b SZB 432.

⁶¹ Hazai 's Külföldi Tudósítások 1. (1806.) 2. félév., 23. sz. 1806. szeptember 17. 195–196.p. és *Magyar Kurir* 30. (1816) 23. sz., 1816. szeptember 17. 166. p.

9. kép. A józsefvárosi elemi iskola épületének Brein Fülöp által szignált tervrajza.
(BFL XV.17.b 311. SZB 432.)

A pesti zsidóság normáliskolájának létrehozásáról 1812-ben kiadott helytartótanácsi rendelet végrehajtásával is a pesti nemzeti iskolák igazgatóját bízták meg. A terézvárosi Orczyházban elhelyezett iskola 1814. szeptember 8-án Boráros János megnyitó beszédével kezdte meg működését. Az idővel szűkké vált régi iskolai helyiségek helyett – ismét Boráros János sürgetésére – 1833-ben költözhetett egy tágasabb Könyök utcai épületbe az intézmény.⁶² Az 1793-tól közintézményként működő városi rajziskola ügyeit is Boráros intézte.⁶³ Ő szorgalmazta Joseph Schwartz javaslatára tanítást segítő szakkönyvek, albumok beszerzését, illetve ajánlotta a városi tanácsnak a művészeti kvalitásokkal és pedagógiai gyakorlattal rendelkező tanerők alkalmazását.⁶⁴

⁶² Bányai 2005. 82. p.

⁶³ Nagy 1975. 479. p.

⁶⁴ Így terjesztette elő Joseph Wagner helyére Anton Fiedlert 1815-ben a segédtanári pozícióra, aki el is nyerte a megbízatást. 1820-ben Anton Fiedler lemondásával Lenárd Landau (a későbbi rajziskolai igazgató) az ő

A magyar nyelv és a kultúra ügye iránti elkötelezettsége nemcsak országgyűlési fellépése, hanem hivatali tevékenysége, így az oktatásügyért való munkája kapcsán is megnyilvánult. A reformkor hajnalának iskolával kapcsolatos sajtómegjelenéseiből értesülünk Boráros azon kijelentéseiről, amelyben a magyar nyelv tanulására és művelésére buzdította az akkor még több nyelvű és nemzetiségű lakosságú város tanulóifjúságát.⁶⁵ Míg a pesti magyar nyelvű sajtó hazaszeretete ékes megnyilvánulásaképpen üdvözölte a bírót ilyen irányú törekvéseit, addig a Lipcsében 1833-ban megjelent, a liberális magyar nemzeti törekvéseket kritizáló röpirat, a *Panorama von Ofen und Pesth* szerzője a pesti iskolák alacsony színvonala és az erőltetett magyarosítás miatt marasztalja el pesti iskolák főigazgatóját.⁶⁶

A nemzeti történelem iránti érdeklődését múltunk tárgyi emlékeinek összegyűjtésére irányuló törekvései és előterjesztései jelzik. Állítólag ő volt az első, aki javasolta, hogy a budai Várnegyed nevezetes emlékhelyeit emléktáblával jelöljék meg,⁶⁷ továbbá indítványozta, hogy a hagyomány szerint a középkori pesti országgyűlések helyszíneként szolgáló, a rákosi mezőn található ún. Király-dombot Pest városa vásárolja meg és alakítsa történelmi emlékhellyé.⁶⁸

1799-ben a Torontál vármegyei Nagyszentmiklóson szerb parasztok által megtalált és értékesítésre a pesti vásárban áruba bocsátott avar kincsleletet 1799-ben egy feljelentés nyomán Boráros János foglaltatta le. Az ügyben a bírót tanúvallomást vett fel és jelentést készített a királyi jogügyigazgatónak. A tanács közreműködésével a császári kincstárba, Bécsbe szállított edények máig a Kunsthistorisches Museum féltett műtárgyai.⁶⁹

Boráros János műveltsége könyvtára tükrében

A felvilágosodás korára a könyv birtoklása, olvasása a művelt, iskolázott ember számára az iskoláztatási lehetőségek javulásának, a szaporodó nyomdáknak, a könyvkereskedéseknek, az olvasóköröknek köszönhetően a mindennapok részévé vált.⁷⁰ A városigazgatásban, így Pesten, különösen a 18. század közepétől jelentősen megnőtt az iskolázott, jogtudó hivatalviselők szerepe és száma.⁷¹ Ők munkájuk révén is tekintélyes könyvállományt halmozhattak fel, miként ezt Boráros János példája is mutatja. Boráros János ingóságairól 1834. november 4-én felvett árverési jegyzőkönyv részeként szerepel egy könyvjegyzék, amely valószínűleg nem a teljes, csak az árverésre kínált és eladott könyvek listáját nyújtja. A megközelítőleg 700 kötetből álló jegyzékből csak 63 mű címét ismerjük. A munkák többsége többkötetes volt, az összeírók gyakran a címetek nem, csak a kötetek darabszámát rögzítették a leltárban a vásárló neve mellett.⁷² A kötetek megjelenési idejét nem tudjuk egyértelműen megállapítani, de a szerzők nevéből és címéből ítélve a többség kortárs író munkája volt, néhány esetben korábbi, 18. század eleji-közepi kiadások is lehettek a gyűjteményben. Ezen hiányosságok ellenére mód nyílik arra, hogy e páratlanul gazdag 19. század eleji hivatalnoki könyvtárat alaposabban

ajánlásával nyerte el a segédtanítói tisztséget Erre: BFL IV.1202.c Int. a.m. 8007. Pest, 1815. március 7. Boráros János levele a tanácshoz, és uo. Pest, 1820. május 5. Boráros János levele a városi tanácshoz.

⁶⁵ *Hazai és Külföldi Tudósítások*. 27. (1833) 1. félév. 24. sz., 1833. március 23. 186. p.

⁶⁶ *Panorama* 1833. 235–236., 238. p.

⁶⁷ Katona 2000. 56. p.

⁶⁸ BFL IV.1228. 31.sz. Boráros János javaslata Pest város tanácsához. 1829. június 10.

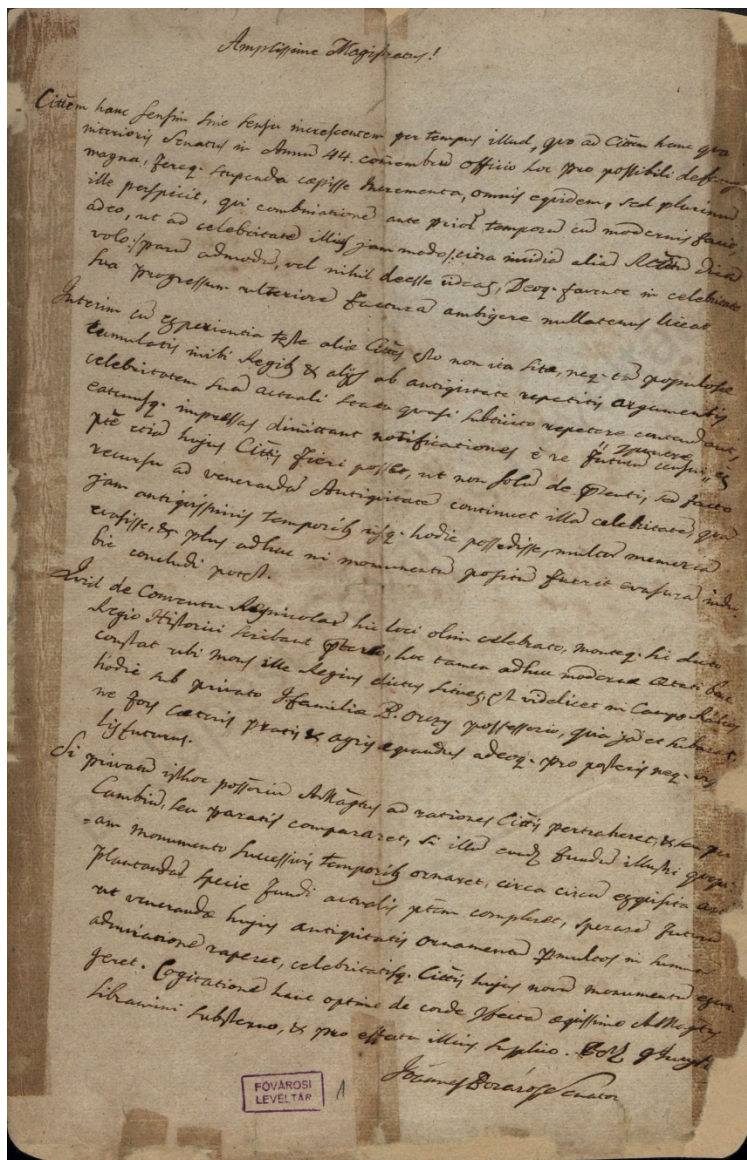
⁶⁹ Prohászka 2005. 56. p.

⁷⁰ Hudi 2009. 138. p.

⁷¹ Nagy 2024. 40–41., 52. p.

⁷² BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831. 1834. november 4-i árverési jegyzőkönyv.

tanulmányozhassuk és ebből az egykori tulajdonos érdeklődésére vonatkozóan tanulságokat fogalmazhassunk meg.

10. kép. Boráros János javaslata Pest város tanácsához a Király-domb történelmi emlékhellyé alakításáról. Pest, 1829. június 10. ([BFL IV.1228. 31. sz.](#))

Licitations - Protocoll

am am 4ten November 1834. mit der nachfolgenden Einzahl des Licitationsprotocoll des Boráros János Buchhandlung des Licitationsprotocoll des Licitationsprotocoll

	Käufer	in 21. 21. fl. 100
<u>Armatur</u>		
1. Paar alte Helme	Kattler	7. 12.
1. alter Leinwand Mantel	Schreibberger	2. 50.
2. Paar alte Helme	Deutlich	5. 16.
1. Paar alte Helme	Kattler	2. 50.
1. Paar alte Helme	Vaccenz	7. 6.
1. Paar alte Helme	Spitzer	3. 20.
1. Paar alte Helme	Vaccenz	15. 16.
1. Paar alte Helme	Vaccenz	3. 16.
1. Paar alte Helme	Vaccenz	2. 2.
1. Paar alte Helme	Nagy	20. 10.
1. Paar alte Helme	Kattler	10. 12.
1. Paar alte Helme	Vaccenz	2. 7.
1. Paar alte Helme	Kattler	1. 12.
1. Paar alte Helme	Nagy	6. 15.
1. Paar alte Helme	Kattler	1. 15.
1. Paar alte Helme	Nagy	6. 22.
1. Paar alte Helme	Kattler	9. 20.
1. Paar alte Helme	Nagy	10. 15.
1. Paar alte Helme	Spitzer	5. 2.
1. Paar alte Helme	Kattler	3. 14.
1. Paar alte Helme	Deutsch	1. 16.
1. Paar alte Helme	Vaccenz	7. 22.
1. Paar alte Helme	Spitzer	6. 15.
1. Paar alte Helme	Ungeländer	25. -
1. Paar alte Helme	Vaccenz	2. 2.
1. Paar alte Helme	Nagy	10. 12.
1. Paar alte Helme	Schlichter	3. 25.
1. Paar alte Helme	Ungeländer	1. 3.
1. Paar alte Helme	Kattler	7. 20.
1. Paar alte Helme	Schreibberger	10. -
1. Paar alte Helme	Schreibberger	4. 15.
1. Paar alte Helme	Schreibberger	202. 21.

11. kép. Árverési jegyzőkönyv Boráros János könyvtáráról
([BFL IV.1202.cc Test. a. m. 1831. 1834. november 4.](https://www.bfl.hu/IV.1202.cc/Test.a.m.1831.1834.november.4.))

A kötetek nyelvi összetételére vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy vegyesen német, magyar és latin nyelvűek. Az ismert címek alapján elmondható, hogy a művek többsége német nyelvű volt, amely a korabeli Pest etnikai viszonyait és polgársága műveltségének német jellegét tekintve nem is meglepő. A művek egyötöde világtörténeti és egyetemes történeti témájú, ezek többnyire német kiadások, ritkán magyar nyelvűek. Ezek közül több kötet Boráros közelmúltját és a 18. századot dolgozza fel, így volt meg könyvtárában Czövek István magyar nyelvű életrajza II. Józsefről, II. Frigyes porosz király összes művei, egy feldolgozás a francia forradalom történetéről, illetve Berényi János gróf 1833-ben megjelent kötete I. Ferenc magyar király koráról. Közel azonos súlyt képviselnek az ismert című és szerzőjű kötetek közül a felvilágosodás és a korai romantika német nyelvű szépirodalmának, illetve drámairodalmának alkotásai. Megtalálhatóak voltak itt Kotzebue elbeszélései és drámái, Gellert tanmeséi, Gottfried Wilhelm Rabener szatírái vagy éppen az angol regényíró, Fielding *Tom Jones*-ának német fordítása. Meglepően kis súlyt képviselnek a latin nyelvű ókori szerzők munkái, amelyek a korabeli iskolai oktatás integráns részét képezték – az összeírók egyedül Lucianos és Plautus

köteteit nevesítik –, illetve magyarázatra vár a vallásos-kegyességi irodalom szinte teljes hiánya.⁷³ A kisebb számban előforduló magyar nyelvű könyvek között a felvilágosodás korának irodalmát felvonultató irodalmi művek szerepelnek elsősorban. Megtaláljuk itt Báróczy Sándor, Kazinczy Ferenc összes műveit, Dugonics András *Példabeszédeit*, Kiss János verseskötetét, Takáts Éva írói munkáit, Révai Miklós nyelvтанát, de az ekkoriban ismét népszerűvé váló barokk költő, Zrínyi Miklós munkáit. Fellelhetőek voltak a néhai pesti bíró könyvtárában a *Tudományos Gyűjtemény* című folyóirat 1816 és 1825 közötti számai, amely úttörő szerepet játszott a tudományos eredmények-, kulturális-, és irodalmi újdonságok anyanyelven történő népszerűsítésében.

A könyvek egy sokszínű, de kisebb csoportja közvetlenül is összefüggésbe hozható Boráros hivatali munkájával. Sajátos szint képviselnek a gyűjteményben a közgazdasági-, és ország-, és államismereti szakirodalom művei, így Johann Heinrich Gottlob Justi *Staatswirtschaft*-ja, a hivatalnokok képzésében használt kameralista szellemiségű tankönyve,⁷⁴ Nagyváthy János *Mezei gazdá*-ja,⁷⁵ a Magyar Királyságról Nagy Lajos által készített statisztikai munkája (1828),⁷⁶ vagy éppen Schams Ferenc 1821-22-ben megjelent leírása Pest-Budáról, illetve Bene Ferencnek Széchényi István *Hiteléről* írt könyvecskéje.⁷⁷ Boráros pesti nemzeti iskolák igazgatói munkaköréhez elengedhetetlen volt a vonatkozó rendeletek ismerete, ezért is volt meg gyűjteményében a normáliskolák számára kiadott nyomtatott rendtartások gyűjteménye Keresztury József szerkesztésében 1788-ból. A jogi tankönyvek és kézikönyvek (pl. egy Corpus Juris- kiadás, Bencsik József 1821-ben kiadott jogi kézikönyve) mellett nem csodálkozhatunk, hogy többszörös országgyűlési követként Boráros könyvei között fellelhető volt egy kötetnyi országgyűlési iratgyűjtemény, sajnos közelebbi megnevezés nélkül. A felvilágosult rendiség sajátos jog-, és szerepfelfogását megerősítő, a kor magyar politikusainak egyik kedvenc olvasmánya, az alkotmányos monarchiát idealizáló és a hatalmi ágak szétválasztását hirdető, Montesquieu *A törvények szelleméről* című könyvének német fordítása is megvolt Boráros János könyvespolcán.⁷⁸

Boráros János könyvtára – összevetve a 18–19. század fordulójáról ismert hasonló státuszú személyek hagyatékával – kötetei példányszámával kiemelkedik a többieké közül.⁷⁹ Ennek egyik oka, hogy az 1780-as évektől a magyarországi könyvkiadás-, és könyvkereskedelem központjává váló Pesten nemcsak a könyvkiadás, hanem a könyvekhez való hozzáférés is a korábbiakhoz képest egyszerűbbé vált.⁸⁰ Ugyan a művek

⁷³ Ez utóbbinak feltehetően az lehet a magyarázata, hogy a könyvtár nem minden kötete került árverésre, a családtagok, így az özvegy visszatartotta a hagyatékából magának olyan könyveket, amelyek a saját érdeklődési körébe estek, vagy esetleg az egyház kapta meg ezeket.

⁷⁴ Staatswirtschaft oder systematische Abhandlung aller ökonomischen und Cameralwissenschaft.

⁷⁵ Nagyváthy János: *A szorgalmatos mezei gazda. A Magyar-országban gyakoroltatni szokott gazdaságnak rendjén keresztül.* Pest, 1791.

⁷⁶ Feltehetően: Nagy Ludovicus: *Notitiae politico-geographico-statisticae in clyti regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum.* Budae, 1828.

⁷⁷ Schams, Franz: *Vollständige Beschreibung der königlichen Freystadt Pest in Ungarn.* Pest, 1821; *Vollständige Beschreibung der königl. freyen Hauptstadt Ofen in Ungarn.* Ofen, 1822.

⁷⁸ A könyv hazai recepciójára: Eckhardt 1924. 22–27. p.

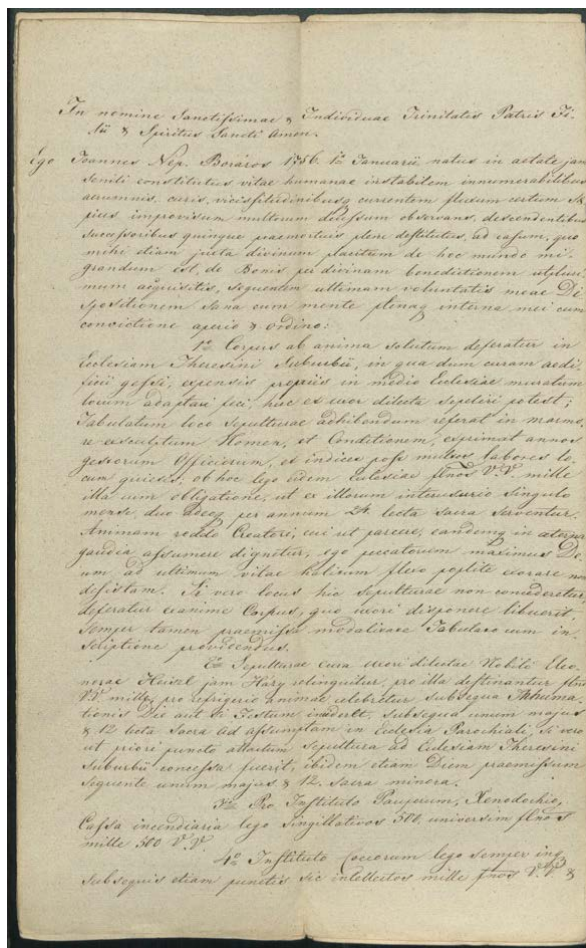
⁷⁹ Tóth István György Vas vármegye iskolázott, birtokos nemesi rétegében a 18. században is többnyire néhány tucatnyi könyvből álló könyvtárakat tárt fel. 100 művet elérő könyvtárral csak kevesen rendelkeztek: a legnagyobb könyvtára (182 kötet) az 1781-ben elhunyt felsőbüki Nagy Dávidnak volt (Tóth 1996. 208–218.p.) Hasonló nagyságú könyvtárakat talált a Veszprém vármegyei köznemesi elit körében Hudi József. Zsoldos Ignác jogász 1836-ban a pápai kollégiumra hagyott könyvtára 110 kötetet tartalmazott (Hudi 2009. 147–148.p.). A Borároshoz korban, földrajzilag, illetve társadalmi állás alapján legközelebb álló, 1804-ben elhunyt Piszatory József pesti tanácsos hagyatéka 120 művet foglalt magába, ebből 87-nek volt ismert legalább a címe. Erre: Szívós 1996. 16. p.

⁸⁰ Nagy 1975. 199., 201–202. p.

címeinek csak egy töredékét ismerjük, de ezekből birtokosuk egyéni olvasmányaira nézve megállapítható, hogy intenzív történelmi érdeklődéssel rendelkezett, többnyelvű közegben élvén egyaránt gyűjtötte a német és magyar felvilágosodás, illetve korai romantika korának szépirodalmi műveit. A pesti piarista gimnázium diákjaként az ottani tananyag súlypontjaiként a történelem és a magyar anyanyelvű irodalom iránti érdeklődését az iskolából hozhatta,⁸¹ miként ez egy másik korabeli pesti tanácsnoki hagyaték vizsgálata során is megerősítést nyert.⁸² Boráros János hivatali feladatköreihez kapcsolódva – a kis számú jogi könyvön túl – jelen voltak gyűjteményében a kor közgazdasági-, ország-, és államismereti irodalom alapművei.

Boráros János hagyatéka

Boráros János 1834. október 15-én hunyt el szélütésben.⁸³ Két házasságából felnőttkort megért gyermeke nem született, vagyonát túlnyomórészt jótékony célokra hagyta.⁸⁴

12. kép. Boráros János végrendelete (Pest, 1832. szeptember 8.)

([BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831.](#))

⁸¹ A történelem és a magyar anyanyelvű oktatásának kiemelt helyet biztosított a piarista rend a 18. század közepétől, különösen Pesten, ahol a rendház 1761-től működő főnöke, báró Cörver Nepomuki János reformtervezetében többek között e tárgyak rendszeresebb gimnáziumi oktatását sürgette: Kosáry 1983. 109–110. p.

⁸² Szívós 1996. 17–18. p.

⁸³ *Honművész*, 1834. október 23. (85. sz.) 677. p.

⁸⁴ BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831. Boráros János végrendelete. Pest, 1832. szeptember 8. Kihirdetve: 1834. október 15.

Az 1832. szeptember 8-án kelt végrendeletében – az ingóságai és ingatlanai egy részének eladásából származó összegből – a városi szegényházra, a kórházra, a tűzipéztárra egyenként 500 forintot, a pesti siketnémák és vakok intézetére 1000–1000 forintot adományozott. Az utóbbi intézményhez korábbi közéleti feladatai révén is kötődött, ugyanis 1826-os alapítása óta tagja volt az anyagi alapjainak előteremtésével és az ügymenet felügyeletével foglalkozó nyolc tagú kormányzó- bizottságnak.⁸⁵ A szegény sorsú pesti diákok tankönyvvel való ellátására – folytatva az élete során rendszeresen kifejtett korábbi jótékonykodását – 1000 forintos alapítványt rendelt.⁸⁶ A legjelentősebb összeget, mint utóbb kiderült, a felállítandó pesti dologház és fiúárva ház számára adta, amelyeket – az özvegy számára életfogytiglani haszonélvezetre meghagyott Régi posta utcai ház kivételével – az ingó-, és ingatlan vagyona eladásából származó összegből fele-fele arányban részeltetett az örökhagyó.⁸⁷ Az 1843-ban megnyitott pesti József-fiúárva házra eső 16676 forintnyi pénzalap az évek során szépen gyarapodott:⁸⁸ ez 1888 végére 90317 forintot tett ki.⁸⁹ A város a közcélra meghagyott ingatlanok közül nem mindegyiket adta el, a nagyobb értékű lakóházakat haszonbérbe adással hasznosította: mindez a két intézmény eltartását szolgáló pénzalapokat növelte.⁹⁰ A nagyszámú külterületi ingatlant – amely az örökhagyó kiterjedt mezőgazdasági tevékenységére utal – árverés útján értékesítette a tanács, így öt szőlőt Kőbányán, két erdőt a Váci út mentén, hét rétet, és tizenegy darab szántót.⁹¹ Az örökhagyó polgártársai iránti emberbaráti szeretetét mutatja, hogy 4800 váltóforintos pénztőkealapot rendelt 24 szegény sorsú római katolikus pesti lány férjhez adására fejenként 200 forinttal.⁹² Az elhunyt szenátor vallásos buzgalmáról és felekezeten átívelő keresztény hitéről tanúskodik, hogy a pesti plébániatemplomokra, a ferences és szervita rendházakra egyenként 500, összesen 3500, a két pesti görögkeleti templomra 250–250, a pesti református és evangélikus egyházközségekre 150–150 forintot hagyott.⁹³ Nem feledkezett meg a rendi-nemzeti célok támogatásáról: az infrastruktúra-fejlesztési beruházásokat is fedező, a nádor felügyelete alatt felállítandó országos közalap (*fundus publicus*) számára 2000 váltóforintot különített el hagyatékából.⁹⁴

⁸⁵ Az 1825–27. évi országgyűlésen József nádor kezdeményezésére alapított és Pesten otthont találó, úttörő jellegű országos intézmény igazgatásába az 1826. szeptember 15-i nádori rendelet révén kapcsolódott be: Herodek 1926. 6. p.

⁸⁶ BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831. Boráros János végrendelete. Pest, 1832. szeptember 8. (8. pont)

⁸⁷ Uo.(23. pont)

⁸⁸ Schmall 1893. 51. p., Buza 1984. 112. p.

⁸⁹ *Budapest székesfővárosának alapítványi oklevelei*. 3. kötet., Bp., 1895. 143–151. p.

⁹⁰ Boráros özvegyének halálát követően a város hasznára szolgáló belvárosi Régi posta utcai házat a főváros 1873-ban adta el Müller Károly kocsmárosnak árverés útján, telekkönyvi átjegyzésére 1874-ben került sor: *Budapesti Közlöny*. 6. évf., 1872. december 21. 2349. p., BFL IV.1324.a 1. kötet, 21. p. (600.btsz.). A ferencvárosi Üllői út és a Köztelek utca sarkán található Három Királyok fogadó 809 és 810. számú telkeitől 1868-ban vált meg Pest városa (BFL IV.1324.a 53. kötet, 1221. p. (9393. btsz.)) A házak közül a kisebb értékű terézvárosi Szövetség utcai No. 107. alatt állót értékesítette csak a város 1839-ben árverés útján. A házhoz a kertben egy fából épült pajta tartozott, amely 1835-ben tűzvész áldozata lett: BFL IV. 1215.d 18. kötet, 419–420. p. 1839. január 24.

⁹¹ Az ingatlanok becslésére: BFL IV. 1202.ee 6. kötet, 48. fol., No. 265., a szőlők eladására: uo. IV.1202.a 235. kötet, 354. p. 8559/1835.

⁹² BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831. Boráros János végrendelete. Pest, 1832. szeptember 8. (19. pont)

⁹³ BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831. Boráros János végrendelete. Pest, 1832. szeptember 8. (5–7. pont)

⁹⁴ BFL IV.1202.cc Test. a.m. 1831. Boráros János végrendelete. Pest, 1832. szeptember 8. (11. pont) és végrehajtására: BFL IV.1202.a 235. kötet, 600. p., 8990/1835.

13. kép. A pesti fiúárvaház, a Josefinum épülete metszeten 1866-ból.
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjteménye, képezonosító: [AN056865](#))

Boráros emlékezete a 19. századi fővárosban még élénken élt, talán részben annak köszönhetően is, hogy végakaratóban ő maga kérte, hogy az utódok emlékezete nevét és tevékenységét márványtáblába vésve örökítsék meg az általa segített intézményekben. Így kapott helyet nemcsak nyughelyén, a terézvárosi templomban kialakított kriptában, hanem 1865-ben a József-fiúárvaházban – az árvák többi jótevőjével együtt – egy-egy emlékét megörökítő felirat.⁹⁵ A ferencvárosi Fa teret 1869. október 23-án nevezték el Boráros Jánosról, amely mai napig őrzi a két korszak határán élt tevékeny városvezető emlékét.⁹⁶

Összegzés

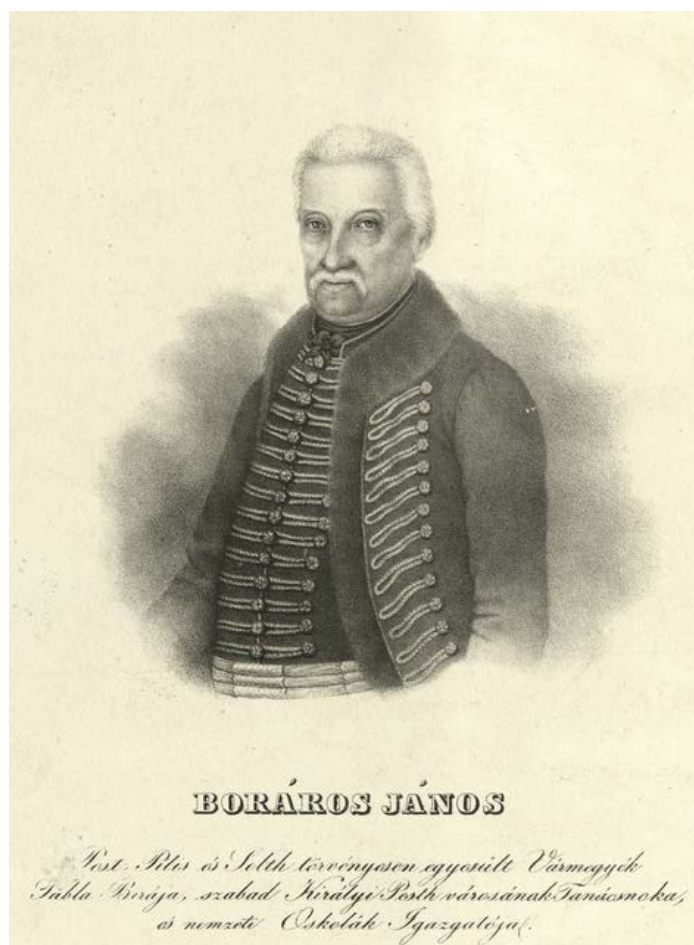
Jelen írásomban Boráros János arcélét a Pest város szépítésében felmutatott érdemein kívül más fénytörésből is láthatni tudtam: megismerhettük őt Sándor Lipót és József nádor közeli és bizalmas munkatársaként, a magyar nyelv-, és kultúra támogatójaként, lelkes könyvgyűjtőként, a magyar múltat és városa történetének emlékeit megbecsülő patriotaként, végül jótékony célú intézmények támogatójaként és alapítójaként. Hibát követnénk el akkor, amikor életútját saját kora társadalmi-gazdasági-politikai viszonyaitól elszakítva szemlélnénk. Boráros János majdnem fél évszázados belső tanácsban eltöltött ideje alatt a korábbi viszonyokhoz képest megváltoztak hivatalnoki és várospolitikusi működésének keretfeltételei. A rendi város autonómiája egyre korlátozottabban érvényesült: a fokozódó állami beavatkozás nyomán a kereskedő-iparos városvezetők helyére jogász végzettségű, egyre szakszerűbben működő apparátus került, amely a kormányhatósági rendeletek többé-kevésbé precíz végrehajtójává vált. Tevékenysége súlypontjában a polgárság érdekeinek védelme helyett immár a kincstár jövedelmeit gyarapító, újító kezdeményezéseinek megvalósítása állt. Ekkorra a polgárságtól elkülönülő, egymással rokonsági kapcsolatot ápoló, gyakran nemességet is szerző belső tanácsosok és városi főhivatalnokok az államtól függő bürokrata réteget képeztek.⁹⁷ A weberi

⁹⁵ Schmall 1893. 134–135. p.

⁹⁶ Gárdonyi 1923. 2. p.

⁹⁷ Bácskai 2006. 15–35. p., H. Németh 2021. 46–47. p.

bürokrata ideáltípusa azonban Borárosra nem áll meg teljesen. A hivatás-szerűen főfoglalkozású hivatalnoki munkát végző Boráros János készpénzben kapott fizetése mellett számos más mellékjövedelemmel is rendelkezett, így folytatott mezőgazdasági tevékenységet, házait és vendéglőjét haszonbérbe adta. Boráros tanácsosként, bíróként vagy helyettes polgármesterként nemcsak a felettes hatóság rendelkezéseinek végrehajtója, egy zakatoló gépezet fogaskereke volt,⁹⁸ hanem a megvizsgált forrásokban a hivatali részfeladatok ellátásán túl maga is saját ízlésének és érdekeinek megfelelő polgári kezdeményezések elindítójaként és végrehajtójaként tűnik elénk. A közjó szolgálatának ethosza jegyében a felvilágosult abszolutizmus és a reformkor között aktív „kényszerpályák nemzedéke” tagjaként nem a politikai reformok, hanem Pest városépítési-oktatási-kulturális-szociális ügyei foglalkoztatták. Tevékenységével kitörölhetetlen nyomot hagyott Budapest történetében.

14. kép. Ismeretlen mester: Boráros János. Litográfia, 19. század első fele.
(Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok Grafikai Gyűjtemény, ltsz.: [11089](#))

Felhasznált források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

IV. 1202.a Pest Város Tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek

IV.1202.c Pest Város Tanácsának iratai. Rendeletek, felterjesztések (Intimata)

⁹⁸ Weber 2009. 123. p.

- IV.1202. g h Pest Város Tanácsának iratai. Levelezések (Missiles)
- IV.1202. h Pest Város Tanácsának iratai. Jelentések (Relationes)
- IV.1202.k Pest Város Tanácsának iratai. Vegyes céh-, és iparügyek.
- IV.1202.v Pest Város Tanácsának iratai. Polgárkönyv
- IV.1202.cc Pest Város Tanácsának iratai. Végrendeletek és hagyatéki leltárak (Testamenta et Inventaria)
- IV. 1202.ee Pest Város Tanácsának iratai. Becsükönyvek
- IV.1202.rr Pest Város Tanácsának iratai. Vegyes iratok (Miscellanea)
- IV.1207.a Pest Város Szépítő Bizottmányának iratai. Jegyzőkönyvek
- IV.1207.b Pest Város Szépítő Bizottmányának iratai. Iratok
- IV.1215.d Pest Város telekkönyvi iratainak gyűjteménye. Telekátírási jegyzőkönyvek
- IV.1215. f Pest Város telekkönyvi iratainak gyűjteménye. Telekkönyvek.
- IV.1223.d Pest Város Törvényszékének iratai. Csódperek
- IV.1225. Boráros János irathagyatéka.
- IV.1228. Történeti értékű okmányok
- IV.1324.a Pest város telekkönyvi iratainak gyűjteménye. Telek-és betáblázási könyvek.
- IV.1325.a Pest Város Számvevőségének iratai. Szerződések.
- XV.20.2 Mikrofilmtár. Egyházi anyakönyvek mikrofilmmásolatai.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

C 42 Magyar Királyi Helytartótanács levéltára. Miscellanea

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára (MNL PML)

IV.75.b Pest-Pilis-Solt vármegye nemességi iratainak levéltári gyűjteménye. Nemességi iratok

Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára (PMKL)

Felhasznált irodalom

- Bácskai 1989 Bácskai Vera: *A vállalkozók előfutárai. Nagykereskedők a reformkori Pesten.* Budapest, 1989.
- Bácskai 2006 Bácskai Vera: A régi polgárságról. In: *zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok.* Szerk.: Kövér György. Budapest, 2006. 15–37. p.
- Bányai 2005 Bányai Viktória: *Zsidó oktatásügy Magyarországon 1780–1850.* Budapest, 2005.
- Benda 1952 Benda Kálmán: *A magyar jakobinusok iratai 3. Naplók, följegyzések, röpiratok.* Budapest, 1952.

- Benda 1957 *A magyar jakobinusok iratai I.* Szerk.: Benda Kálmán. Budapest, 1957.
- Benda 2004 Benda Kálmán: A magyar nemesi mozgalom 1790-ben. In: *A nemzeti hivatástudat nyomában. Történelmi, történelemelméleti, művelődéstörténeti, iskolapolitikai és csángómagyar tanulmányok, írások, interjúk.* Szerk.: Lukáts János. Budapest, 2004. 236–266. p.
- Buza 1984 Buza Péter: *Pest-budai történetek. Rendhagyó városnéző séta.* Budapest, 1984.
- Dobszay 2019 Dobszay Tamás: *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848).* Budapest, 2019.
- Domanovszky 1929 Domanovszky Sándor (szerk.): *József nádor iratai. 2. 1805–1807.* Budapest, 1929.
- Domanovszky 1944 Domanovszky Sándor: *József nádor élete.* I. kötet. Budapest, 1944.
- Eckhardt 1924 Eckhardt Sándor: *A francia forradalom eszméi Magyarországon.* Budapest, 1924.
- Fatsar 2019 Fatsar Kristóf: Witsch Rudolf és a Batthyány-erdő: a Városliget közparkká alakítására tett egyik első komoly kísérlet. *Urbs: Magyar várostörténeti évkönyv* 13. (2019). 35–55. p.
- Filkorn–Udvarhelyi 1977 Filkorn Pál–Udvarhelyi Dénes: A Boráros család görög származásának kérdéséhez. *Antik Tanulmányok* 24. (1977). 44–48. p.
- Friedreich 1913 Friedreich Endre: *A piarista telek története.* Budapest, 1913.
- Füves 1972 Füves Ödön: *Görögök Pesten (1686–1931). Kandidátusi disszertáció.* Budapest, 1972.
- Jakoby 1918 Jakoby Péter: *Budapest kézikönyve adatgyűjtemény alakjában. I. kötet.* Bp., 1918.
- Gárdonyi 1923 Gárdonyi Albert: A Boráros téren nem árusítottak bort. *Az Újság* 21. (1923) 187. sz., 1923. augusztus 22. p.
- Gárdonyi 1930. Gárdonyi Albert: Városszépítési törekvések Pesten József nádor előtt. *História* 3. (1930). 7–9. sz. 153–160. p.
- H. Németh 2021 H. Németh István: A rendi társadalom átjárhatósága: polgárok és nemesek a városok élén. *Korall* 86. (2021) 27–55. p.

- Herodek 1926 Herodek Károly: *Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepére*. Bp., 1926.
- Katona 2000 Katona Csaba: Boráros János a pesti várospolitikában. *Honismeret* 28. (2000) 2. sz. 52–56. p.
- Kerényi 2002 Kerényi Ferenc: *Pest vármegye irodalmi élete (1790-1848)*. Budapest, 2002.
- Kosáry 1983 Kosáry Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, 1983.
- Ligetfalvy–Majkó 2017 Ligetfalvy György–Majkó Zsuzsanna: *Városliget lexikon*. Budapest, 2017.
- Magyar Ország Gyűlésének Jegyző könyve 1825–1826 *Felséges Első Ferentz Austriai Császár, Magyar, és Cseh Ország Koronás Királyától Po'sony Szabad Királyi Városában, 1825-dik Esztendőben, Szent-Mihály Havának 11-dik napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Jegyző könyve. Po'sonyban, Belnay örököseinek betűivel*. 1825–1826.
- Mályusz 1926 Mályusz Elemér: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790-1795*. Budapest, 1926.
- Mályusz 1931 Mályusz Elemér: A magyarországi polgárság a francia forradalom korában. In: *Bécsi Magyar Történelmi Intézet Évkönyve*, 1. (1931) 223–282. p.
- Molnár 1992 Molnár András. Polgárőrségek Magyarországon a napoleoni háborúk idején. *Hadtörténelmi Közlemények* 105. (1992) 3.sz. 94–119. p.
- Nagy 2022 Nagy János: Pest város epreskertjei nyomában. In: *Budapesti Levéltári Mozaikok* 2022/1. (rég. sorozat 58.) DOI: [10.56045/BLM.2022.1](https://doi.org/10.56045/BLM.2022.1)
- Nagy 2024 Nagy János: Rokonok és ingatlanok. Pest város vezetői az 1766–67. évi Szilávy Pál-féle királyi biztosi vizsgálatok tükrében. In: *A város anatómusa. Tanulmányok Sipos András tiszteletére*. Bp., 2024. 37–62. p.
- Naponként-való 1796 *Naponként-való Jegyzései az 1796dik esztendőben Felséges Második Ferentz Római Tsászár, Magyar, és Tseh Ország koronás Királya által Posony Szabad Királyi Várassában Szent-András havának 6dik napjára rendelt Magyar Ország Gyűlésének*. Pozsony, 1796.

- Panorama 1833 [Név nélkül]: *Panorama von Ofen und Pesth, oder Charakter- und Sittengemälde der beiden Hauptstädte Ungarns. Aufgenommen nach eigener Anschauung von Spiritus asper und Spiritus lenis.* Leipzig, 1833.
- Pálmány 2019 Pálmány Béla: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812.* Budapest, 2019. 1. kötet.
- Pásztor 1940 Pásztor Mihály: *A százötven éves Lipótváros* (Budapesti Statisztikai Közlemények 93/4.) Budapest, 1940.
- Prohászka 2005 Prohászka Péter: A nagyszentmiklósi kincs a hivatali akták fényében. In: *Kincsek a levéltárból.* Budapest, 2005. 43–62.p.
- Radó 1934 Radó Richárd: Boráros János halálának századik évfordulója. *Pesti Hírlap Vasárnapja.* 56. (1934) 47. sz., 1934. november 25.
- Schams 2022 Schams, Franz: *A magyarországi Pest szabad királyi városának leírása.* Fordította: Óvári Csaba. Köröstárkány–Kápolnásnyék, 2022.
- Schmall 1893 Schmall Lajos: *A budapesti József-fiárvaház története. Az intézet félszázados fennállásának emlékére.* Budapest, 1893.
- Schmall 1894 Schmall Lajos: A városliget átalakítása. *Kertészeti Lapok,* 9. (1894) 217–222.p.
- Schmall 1899 Schmall Lajos: *Adalékok Budapest székes főváros történetéhez.* Budapest, 1899.
- Schoen 1938 Schoen Arnold: A budapest-terézvárosi róm. kat. plébánia-templom. *Történetírás* 2. (1938) 2. sz. 200–215. p.
- Schramek 2016 Schramek László (szerk.): [Pest vármegye archontológiája a kezdetektől 2016-ig. Budapest, 2016.](#) Online adatbázis. (2023.05.18-i letöltés)
- Simon 2013 Simon Katalin: *Sebészet és sebészek Magyarországon 1686–1848. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Levéltárának kiadványai 5.* Budapest, 2013.
- Simon 2022 Simon Katalin: „Jó példával járnak elől, hogy övéik jó emberekké, honpolgárokká és jó kereszténnyé váljanak” Elemi iskolák Pest-Budán és Óbudán 1822-ben. In: *Budapesti Levéltári Mozaikok* 11. (2022) DOI: [10.56045/BLM.2022.11](#)
- Szabó 2015 Szabó Barbara: *A Budapest-Terézvárosi Avilai Szent Teréz templom története.* Budapest, 2015.

- Szekfű 1926 Szekfű Gyula: *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790-1848*. Budapest, 1926.
- Szívós 1996 Szívós Erika: Városvezető elit Pesten a XVIII–XIX. század fordulóján. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 25. (1996) 9–26. p.
- Szvoboda
Dománszky 1994 Szvoboda-Dománszky Gabriella: Egy 19. századi festődinasztia. In: *Századok* 128 (1994) 5. sz., 1018–1027. p.
- Thaly 1958 Thaly Kálmán: *A 200 éves Városliget*. Budapest, 1958.
- Viszota 1905 Viszota Gyula: „Révai, Versegly és a tiszti szótárak (Révai Miklós és a Pest-vármegyei, Versegly Ferencz, Kisfaludy Sándor és a Zala-vármegyei tiszti szótár). *Nyelvtudományi Közlemények* 35. (1905) 194–234. p.
- Weber 2009 Weber, Max: *Politikai szociológia. Politikai közösségek, az uralom*. Budapest, 2009.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu